

РЕЦЕНЗІЇ

На книгу Турченко Галини, Турченко Федіра «Проект Новоросія» 1764–2014 рр. Ювілей на крові». Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – 140 с.

Побачило світ цікаве історичне видання запорозьких істориків-професорів Ф. Г. Турченко і Г. Ф. Турченко. Нині, коли російське керівництво здійснює агресивну політику проти незалежності суверенітету нашої держави, намагаючись створити на її землях міфічну Новоросію, поява запропонованого дослідження дуже актуальна і доречна.

На сторінках своєї праці автори розглядають історичні передумови появи у 1764 році проекту «Новоросія» і спроби його реалізації царською Росією XVIII – початку XX століть.

Автори переконливо стверджують, що ідеологічною основою імперської позиції щодо ліквідації Січі став Маніфест Катерини II «...Січ Запорозьку нарешті зруйновано... Козаки..., присвоюючи не лише ті землі, які були набуті нами від Оттоманської Порти під час останньої війни, але навіть зайняті поселенцями Новоросійської губернії, заявляючи, що ті та інші землі належали їм з давніх-давен, коли навпаки усьому світові відомо, що перші з цих земель ніколи не були нікому дані; останні... ніколи нікому не належали й не могли належати запорозьким козакам, тому, що вони в самому своєму існуванні не мали жодного законного порядку, отже ніякої земельної власності, а їх терпіли в тих місцях, де вони засіли, замість попередньої військової сторожі, для того ті землі Новоросійської губернії як пусті, зрештою, вигідні не лише для життя людського, а для охорони кордонів від ворожих нападів зручні, були заселені людьми, створеними для земельного господарства й для військової служби».

Ключовим питанням щодо долі імперського проекту «Новоросія» – етнічний склад населення краю. Щоб визнати причорноморські і приазовські степи частиною етнічної Росії (Новою Росією), бажано було заселити їх росіянами, а представників інших етнічних груп русифікувати.

Дослідники наводять цікаві таблиці про етнічний склад населення Півдня України від другої половини XVIII ст. до початку Першої світової війни. Що найбільшою нацією були українці 56,7%, далі росіяни 21,2%, інші нації займали лише 8%. Це переконливо свідчить про те, що українці залишалися найчисленнішою етнічною групою.

Південь – це ареал поширення української народної творчості. Замість Новоросії на запорозьких землях по суті сформувалась нова Україна, переважною більшістю якої були українці, колишні переселенці з Лівобережжя та Правобережжя. Вслід за Північним Причорномор'ям українці заселили і освоїли також Кубань і ряд інших територій на Північному Кавказі.

Автори книги переконливо показують, що імперський проект під назвою «Новоросія» вже в XIX ст. провалився. Населення краю так і не перетворилось на «новоросів», а вперто трималося етнічних коренів.

Г. Турченко і Ф. Турченко приходять до висновку, що «для людини не позбавленої здорового глузду «Новоросія» залишалася незначною назвою південно-західної імперії».

Не оминули увагою науковці і напрацювань відомих українських істориків М. Максимовича, М. Костомарова, М. Драгоманова, Н. Полонської-Василенко, М. Грушевського В. Голубоцького, що в своїх працях виходили з визначення українського характеру Півдня України підкреслюючи, що ці землі інтенсивно заселялися землеробським, переважно українським населенням.

Після Лютневої революції в Росії в особі Тимчасового уряду боячись втратити вплив на українські землі знову набула дискусія про те, хто має більше прав на регіон, що називався Новоросією. Такі дії викликали хвилю незадоволення населення південноукраїнського регіону – тих самих «новоросів», які ніяк не

хотіли виділятися з автономії і «вливатися» в Росію. Про це свідчать селянські з'їзди, що пройшли восени у південних регіонах України, де населення вважало, ці землі є невідомою частиною України.

Прийшовши до влади більшовики продовжили політику царської Росії і Тимчасового уряду. Україну вони визнавали лише в межах чотирьох з половиною губерній: Київської, Подільської, Волинської, Полтавської і Чернігівської без кількох повітів.

На початку 1960 років стверджують автори книги, з'явилася додаткова ідеологічна «підпора» русифікаторської політики Москви в південних і східних областях. У 1961 році радянський керівник М. Хрущов, проголосив, що поступово всі нації в СРСР зіллються в нову історичну спільність «людей Радянського Союзу». Це привело до того, що в 1970-ті роки російська мова почала домінувати. Українські школи в масовому порядку перейшли на російську мову викладання. Учителям російської мови та літератури навіть ввели 16-відсоткову надбавку до зарплати.

У південному регіоні протягом всього радянського періоду відбувалося зменшення представників української нації. Федір та Галина Турченко наводять цікаві дані. За 63 роки (1926-1989) відсоток українців зменшився на 7 відсотків. Якщо на момент перепису 1926 р. він становив 80%, у 1937 р. – 78,2%, то в 1989 р. – 72,7%.

Незалежність України привела до позитивних змін, головне серед них: призупинений процес денаціоналізації, русифікації українців, який продовжувався поспіль три століття, сформувалися нові державні структури, виникла багатопартійна політична система, Україна вийшла на міжнародну арену, українська мова отримала статус державної. За 12 років (1989–2001) відбулося значне збільшення на 5,1% українців при відповідному зменшенні росіян, частина яких виїхала на історичну батьківщину в Росію. В абсолютному відношенні кількість українців збільшилася на 2,5 млн чол. У цей період зафіксовано суперечливу картину – збільшувалася кількість тих українців, хто повертався до південних областей, а з другого збільшення українців, які вважали рідною українську мову.

Проте Російська Федерація всерйоз не сприймала українську незалежність і робила

все, що від неї залежало, щоб відновити в тій чи іншій формі Російську імперію.

«Революція гідності» в Україні і крах режиму Януковича похоронили ці сподівання.

І тоді під гаслом відтворення «Новоросії» в межах окресленого Москвою «русского мира» наприкінці зими 2014 р. почалося російсько-українське протистояння, третє за останні 100 років.

У 1991 році Російська Федерація змушена була визнати суверенітет України, але сприймала це як прикру випадковість, що підлягає виправленню. Вона починає шукати шляхи як відновити колишній «союз» вносячи різні проекти «Слов'янська єдність», «Митний союз», «Євразійський союз», «Православна єдність». Цілком можна погодитися з авторами книги, що багаторічна антиукраїнська діяльність в Південному і Східному регіоні дала свої результати серед обдурених і підкуплених «тітушок», що прямували до Києва, можна було побачити і активність проросійських організацій. Були вони і серед учасників антиукраїнських мітингів, які в цей час організовували «регіонали» і комуністи спільно з місцевою владою. Один з радників Президента РФ по Україні академік С. Глазьев так оцінював беззаконня, що твориться у Донбасі: «Люди, вставшие на защиту Новороссии, совершают подвиг мирового масштаба, пытаются остановить агрессию США и не допустит новой войны в Европе. Их миссия – продолжение нашей общей тысячелетней истории, сохранение Русского мира, остающегося едва ли не последней опорой цивилизации».

Книга запорізьких науковців Г. Турченко і Ф. Турченко внесе гідний вклад в історіографію української історії. Автори зробили правильний висновок, стверджуючи, що долю українського народу, в тому числі південного і східного регіонів, визначають її громадяни, переважна більшість яких незалежно від національного походження, рішуче відкидають імперський проект «Новоросія» і сприймають Донбас і Південь, і Крим як невід'ємну частину України – своєї Батьківщини.

*Доктор історичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України,
Директор навчально-наукового інституту історії,
політології та права МНУ імені
В. О. Сухомлинського
М. М. Шитюк
(м. Миколаїв)*